

AZAT KUŞLAR” HİKÂYESİ ÜZERİNE BİR ÇÖZÜMLEME DENEMESİ

Fatma AÇIK¹

Özet: Seksenli yılların ortalarından itibaren Sovyetler Birliği’nde hayat şartlarında köklü değişimler meydana geldi. Ülkedeki reel durum, sosyalist toplumun yaşadıkları olaylar, geçmişte yaşananlar ciddi bir şekilde eleştirilmeye başlandı. Ekim Devrimi’ne, Sovyet Devleti’ne, Bolşevik liderlerin kişiliklerine, atılan her adıma ve harekete ait yeni tarihî belgeler yayımlandı. Komünist parti, Sovyetler Birliği yönetiminin girişimi ile toplumu yeniden düzenlemeye, durumu iyileştirmeye çalışsa ve çeşitli tedbirler alsa da tarihî süreci durduramadı. Toplumdaki çöküş günden güne arttı. Ortaya atılan “Hayırlı tedbirler” daha fazla istenmeyen sonuç doğurdu. Edebiyatta, özellikle sosyalist realizm nazariyesini değerlendirme ve öğrenmede belirli değişiklikler ortaya çıktı. Metotlar konusunda şiddetli tartışmalar yaşandı. Günlük yaşamda ortaya çıkan, insanları heyecanlandıran ciddi sorunlara cevap arayış; toplum içindeki tezatları, çelişkileri edebî eserlerde tahlil ve tenkit etme, bu dönem edebiyatının en önemli özelliği haline geldi. Çağdaş konulardaki eserlerde hayatın muammaları ortaya konulmaya başlandı. Bu makalede insanın iç dünyasına merakla, onun dertlerine ortak olma duygusuyla Özbek yazar Nazar İşankul’un “Azat Kuşlar” hikâyesi tahlil edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Kuşlar, özgürlük, ev, semboller ve hikâye

---

¹ Doç. Dr. Fatma Açıık, G. Ü. GEF. Türkçe Eğitimi Bölümü

Abstract: Life style of Russian has changed dramatically after 1980th. the situation in the country, the history of socialist people and past were criticized via movement such as "Reconstruction", "Purification", "Openness", "to Democratize" Historical documents concerning December revolution, bad thinks about Communist lider were republished.

Although The communist party of Russia was tyred to reorganise people in order to rehabilitate the satiation, but they were not successful and they could not stopped the process. The status of people was getting worse each day. the results was getting worse as well. The literature has changed in respect to evaluation and learning of socialism. They had strong argument about methods. Riddle of poem, depic poem, drama, story, novel has appeared The problems from normal life had been a subject to the literature. they had criticize problem and solutiion in the literature. Modern novels were about the problems of life.

In this work we will try to analyze "Azat Kuşlar" which is sharing with feelings him problems by written who is Uzbek writers Nazar İşankul.

Key words: Birds, liberty, home, symbols and story

GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşı yıllarında, Sovyetlerin edebiyat politikasında değişiklikler meydana geldi. Türkistanlıları, Rusya'yı işgal eden Almanlara karşı savaşa seferber edebilmek için millî konuların, tarihî şahsiyetlerin edebî eserlerde konu olarak işlenmesine izin verildi. Özbekistan'da manevî-edebî hayatın düzelmesi için ciddi tedbirler alındı. "Temizlik harekâtı" kurbanı olan sanatçılara atılan iftiralar ve suçlar kaldırıldı, isimleri aklandı. Edebiyat nazariyesinde geleneksel bakış açısı, sosyalist realizmin tek taraflı, dar değerlendirmeleri eleştirilmeye başlandı.

Sosyalist realizmin açık bir sistem olduğu şeklinde yapılan değerlendirmelerin hâkim olduğu dönemlerden sonra, altmışlı yıllarda bu bakış açısı da eleştirilmeye başlandı. Bu eleştiriler sosyalist realizmin dar, dogmatik yönünün vurgulanmasıyla değerli ve o dönem edebiyatındaki cesur arayışları, en güzel edebî eserleri korumayı hedeflemesiyle önemlidir. Edebi eserlerde şekil yönüyle de bazı değişiklikler oldu. Olayları olduğu gibi, tüm karmaşasıyla gösterme eğilimi arttı. Konu bakımından zenginleşti. İnsanın iç dünyasına merak, onun dertlerine ortak olma duygusu güçlendi. Bu sebeple eserlerde ruhî-psikolojik tahliller arttı, yapıtlar dramatik bir şekil kazandı. Kısacası, edebiyatta realistlik prensipler yeniden gündeme getirilip, edebî sanatlar tüm canlılığıyla eserlerde yer almaya başladı, şekil ve üslup çeşitliliği için imkânlar doğdu. Edebiyat dünyasındaki bu estetik değişiklikler altmışlı yılların ortalarından itibaren özellikle yetmişli yıllara gelindiğinde tekrar ciddi problemler, engellemelerle karşılaştı.

“Durgunluk devri” siyaseti ve idealleri edebiyatı da menfi olarak etkiledi. Edebiyat ve sanata resmî emirlerle karışma, yön verme eğilimi istenmeyen sonuçlar doğurdu. Vatandaş olarak adı temize çıkan Çolpan, Fıtrat gibi çok değerli şahsiyetlerin eserlerinin yeniden yayımlanması, üzerinde çalışmalar yapılması yasaklandı. XX. asır Özbek edebiyatının gençler tarafından bilinmeyen örneklerini içeren “*Tirik Satırlar*” (*Canlı Satırlar*) kitabı toplatıldı. Edebî miras (Yesevî, Babür, Hüseyinî, Emirî, Feruz gibi sanatçıların eserleri) inkâr edildi. “*Tabuttan Tavuş*”, (Tabuttaki Ses) “*Sökmekler*” gibi eserler şiddetle tenkit edildi. “*İstanbul Faciası*”, “*Yıldızlı Tünler*” (*Yıldızlı Geceler*), “*Geleşedigen Vakitler*” (Konuşulacak Zamanlar) gibi eserler çeşitli engellemelere uğradı, tenkit edildi. Toplumun manevî hayatında durgunluğun olduğu, sosyal adalet prensiplerinden uzaklaşmanın arttığı, bir grup zamane yazar ve şairinin şartların gereğine göre yazmayı adet haline getirdiği bir ortamda, vatanperver şair ve yazarlar

yazılan edebi eserlerin başarıları hakkında konuşmayı uygun bulmadı. Hoş olmayan bu olayların tersine, edebiyata sağlam bir akıl ve idrak hâkim oldu. Günlük yaşamda ortaya çıkan suçlara karşı nefret ve isyan duygusu; sorumluluk sahibi, dürüst, inançlı, vicdan sahibi sanatçıların değerli sanat eserleri ortaya koymasını sağladı. Günümüzde bu eserler, altmışlı-yetmişli yıllar edebiyatının “incileri” diye değerlendirilmektedir.

Seksenli yılların ortalarından itibaren Sovyetler Birliği’nde hayat şartlarında köklü değişimler meydana geldi. Yeniden Düzenleme, Temizlenme, Açıklık, Demokratikleşme akımları sayesinde ülkedeki reel durum ciddi bir şekilde eleştirilmeye başlandı. Ekim Devrimi’ne, Sovyet Devleti’ne, Bolşevik liderlerin kişiliklerine, atılan her adıma ve harekete ait yeni tarihî belgeler yayımlandı. Bağımsızlık yıllarında, Özbek edebiyatının “Kızıl Emperyalizm” istibdadı dönemi hakkında şiddetli tartışmalar yaşandı. O yıllarda yazılan eserlerin tek taraflı fikirlerle dolu olması eleştirildi. İnsan bilmecesinin; insan kalbinin ilahî, sihirli taraflarının tahlilinin, ebedî ve beynelmilel değerlerin ifadesinin dikkatlerden uzaklaştığı vurgulandı. Özbek edebiyatında Avrupa edebî hayatında geniş yer alan modernist ve postmodernist akımların, insanın yeni bir bakış açısıyla tahlil edemediği belirtildi.

Resmî makamlarda, bilim dünyasında, radyo ve televizyonda, basında gerçekleri söyleme imkânından yoksun olunması sebebiyle bu görev esasen edebiyata, söz ustalarına bırakıldı. Şair ve yazarlar eserleriyle tarih, felsefe, iktisat, edebiyat gibi sosyal alanlarda yapılması gereken çeşitli görevleri de yerine getirmeye çalıştılar. Bu şekilde edebiyatta “söz söyleme”, “problemleri irdeleme”, “toplumun dikkatini sosyal, manevî hayatın önemli meselelerine çekme” eğilimi arttı. Lirik romantik ve sosyalist realist üslup belirgin bir akım haline geldi. Her iki üslubun imkânlarından azami derecede faydalanılmaya çalışıldı. Bakış açısı hayli derinleşti, zenginleşti. İnsana her yönden yaklaşma,

onun ruhî yapısını tam olarak ortaya koyma, güçlü ve zayıf taraflarını doğru ve eksiksiz yansıtmaya seksenli yıllar ve doksanların başında yazılan eserlerin önemli bir özelliğidir. Hikâyecilikte esas alınan içerik ve şekil tekdüzeliğinden kaçış, psikolojik tahlillerin çeşitli usullerine müracaat, bu türün imkânlarına yeni bir ümit doğurdu. Hikâyelerin kahramanları genellikle toplum tarafından itilmiş, kıyıda köşede kalmış kişilerden seçildi. Fakat bu adamların kalbinde coşan duyguların, fırtınaların tasvir ve tahlili tekrar gösterdi ki; kahraman seçiminde asıl ölçü onun toplumdaki yeri değil, belki sanatçı olarak niyetini tam ve inandırıcı bir şekilde vermeye uygun olup olmadığıydı.

Özbekistan’da siyasî hava biraz yumuşadıktan sonra, edebiyat konularında çeşitlilik arttı. Bir yandan sorgulamalar, tereddütler, diğer yandan örtüşmezlik ve eski birikimler konu olarak işlendi. Modern Özbek edebiyatının önemli isimlerinden olan Nazar İşankul tarafından kaleme alınan toplumsal içerikli “Azat Kuşlar” hikâyesinde bu sürecin yukarıda belirtilen özellikleri yansıttığı görülmektedir. Azat Kuşlar, ilk olarak 1989 yılında “Yash Kuch” dergisinin 7. sayısında yayımlandı. Sonraki basımı “Yeni Asır Evladı” neşriyatı yayınları arasında 2006 yılında yayımlanan “Mamakoşık” adlı hikâye kitabında yer almıştır.

Metnin İncelenmesi

a) Konu: Hikâyede hayatı boyunca bir mucize olmasını bekleyen bir adamın beklentisinin gerçekleştiğini zannettiği anda birden sahip olduğu her şeyini kaybedişi anlatılmaktadır.

b) Özet: Bir sonbahar akşamında evine dönmekte olan hikâyeye kişinin sokakta gördüğü sarışın kadının büyüüne kapılmakta iken birden onunla aynı evin kapısında durduklarını fark etmesiyle başlıyor. Her ikisi de kapının önünde eve ait bilgileri vererek bir sonuç

alamayacaklarını anladıktan sonra resmi belgelerden medet umarlar. Belgeler ve gittikleri tapu idaresi evin kadına ait olduğunu söylemektedir. Soğuk, rüzgârlı bir günde yüzü ümitsizlik ve yalnızlıktan solmuş K. Meydanı'nda yaban güvercinlerine yem verip, oturan hikâye kişisi ile karşılaşan anlatıcı, onun ne düşündüğünü anlama çabası içine girer. Anlatıcı sonunda onun, dünyada milyonlarca evsiz ve vatansız insanın varlığı hakkında düşünüp, kendini avuttuğu inancıyla karanlıklara karışıp gidişinin ardından çıkarılan dedikoduları bir tarafa bırakarak mucize beklemeye devam eder.

c) Hikâyenin Tematik Yapısı: “Azat Kuşlar” hikâyesi, toplam 26 paragraf; 289 cümle ve 3266 kelimedenden oluşmaktadır. Metnin dil özellikleri üzerinde burada durulmayacaktır. Hikâyede yazar olayları genel olarak kendi anlatmış bazen de kahramanlarını karşılıklı diyalog içine sokarak gösterme tekniklerini iç içe kullanmıştır.

Hikâyenin genelinde gözlemlenen anlatım özelliği, betimlemenin en üst düzeyde olması ve konuşma cümlelerinin en alt düzeyde tutulmasıdır. Betimlemeler kısa ve yalın cümlelerden oluşmaktadır.

Yazarın romanda kullandığı bir başka anlatım tekniği iç çözümleme tekniğidir. Anlatıcının araya girerek kahramanın duygu ve düşüncelerini okuyucuya aktarması demek olan (Tekin, 1978: 260) bu tekniğe de yer yer rastlıyoruz.

Nazar İşankul'un anlatımının ve üslubunun en belirgin özelliği tasvir edici anlatımında ayrıntılı fiziksel ve psikolojik çözümlere girmemesidir. Mamakoşık adlı kitapta (Mamakoşık, Azat Kuşlar, Fikretler ve Fıtratlar, Bitik, Sanat, Gönül Manzarası, Upkan, Harabe Şehir Sureti”) sinema tekniğinde var olan bir akış söz konusudur. Bu

akışın sağlanması için de “Azat Kuşlar” da dâhil diğer hikâyelerinde kişilerin eylemlerine ve konuşmalarına sıkça yer verilmiştir. Ayrıca yazar başarılı iç konuşma örnekleri sunmuştur.

“Azat Kuşlar” hikâyesinde anlatma ve gösterme, iç çözümleme tekniklerinin yanı sıra altmışlı yıllardan başlayarak günümüze kadar uzanan ve Özbek edebiyatının gelişimine özgü önemli bir nokta olan Paradoks ve metaforik anlatıma dikkat etmek gerekir.

1990’lardan sonra Özbekistan; dünyayla eşzamanlı bir hâle getirmeye, buna bağlı olarak da siyaset yeniden tanzim etmeye ve merkez-çevre ilişkilerini yeniden düzenlenme çabası içerisine girmiştir. Halihazırda eski anlayışların derin izleri ve ağır etkisi nedeniyle şair ve yazarlar metaforik anlatım tarzını kullanmaya devam ediyorlar. Bu sebeple eserden yola çıkarak yazarın vermeye çalıştığı mesajı anlamak ve anlatmak istediği fikirlerin ipuçlarını yakalayabilmek oldukça zordur. Kalemle alınan eserleri inceleyebilmek için yazarların hayatını, yaşadığı toplumdaki sosyal ve siyasi durumu da bilmek gerekir.

ç) Çözümleme

“Azat Kuşlar” hikâyesini çözümlemede bize yol gösteren semboller üzerinde tek tek durmak ve sonuç bölümünde genel bir değerlendirme yapmak uygun görüldü.

Mucize Beklentisi: *Hayatın mucizelerle dolu olduğuna sen de inanırdın. Sen de bu asırdan mucize bekliyordun...*

“Sen mucize olmadan da mutluydun. Yeryüzündeki milyonlarca insan gibi sakin bir hayat sürmekteydin. Hafta sonları arkadaşlarınla birlikte çayhanelere, parklara giderdin. Oralardan keyfin yerine gelmiş, mutlu mesut dönerdin. Fakat nedendir bilinmez hayatını değiştirecek, şevk, zevk verecek bir mucize bekleyerek yaşıyordun. Bu mucize bazen güzel bir kız, bazen piyangodan büyük ikramiye şeklinde

bazen de kendinin de bilmediği bir şeyler olurdu. Fakat mucizenin hayatında tesadüfen gerçekleşeceğini ve her şeyi alt üst edeceğini henüz bilmiyordun. Sen hayatından ve hayallerinden mest olmuş bir şekildeydin” (“Azat Kuşlar” 66. sayfa).

Dünyanın herhangi bir coğrafyasında karşınıza çıkabilecek sıradan bir insan. Sade ama tek düze hayatına renk getirecek değişimi arzu eden ama bunun için pek de bir şey yapmayan bir insan, diye yorumlayabileceğimiz yukarıdaki satırlara alımlama estetiği açısından yaklaştığımız da daha farklı bir yorum getirebiliriz. Bu kurama göre; “bir edebiyat yapıtının anlamı metnin içinde hazır bir şekilde bulunmaz, metindeki bazı ipuçlarına göre okur tarafından okuma süresinde yavaş yavaş kurulur. Gücül halde var olan ve okur tarafından alımlandığı süreç içinde somutlaşıp, bütünleşir (Moran, 1998: 205- 206). Bir asırdan daha uzun bir esaret dönemi, doksanlarda bağımsızlığın ilanı ile birlikte özgürlük hayali ve yeni rejimin ikamesi için geçmesi gereken süre ve bu sürede yaşanılacak acılar, sıkıntılar. Sanatçılar için hiç de kolay olmayan bu sürecin somut ifadesi; “*Sen de bu asırdan mucize bekliyordun*” cümlesinde ifade bulmuştur.

Kadın: Hikâye kişisi mucizelyi bir sonbahar akşamı sokakta rastladığı kızıl deri ceketli, saçları omuzlarına dökülmüş, uzun boylu kızla karşılaştığında yaşayacağını anlar. Bu şehirden olmadığını sezinlediği kızın güzel, dingin ve beyaz yüzü etkisi altında bir süre kalan hikâye kişinin misafirperverlik duyguları evini kapısı önüne geldiğinde son bulur. Çünkü bu sokakta eskiden beri yabancı namına iki Yahudi yaşamaktadır. Oysa, kadın bu sokağı uzun zamandan beri bilen bir kişinin rahatlığını taşımaktadır. Gerçekten de iyi bilmektedir. Bu sokak, sokakların oluşturduğu mahalleler, mahallerin oluşturduğu şehirler, şehirlerin oluşturduğu ülkeler istila edilmeden çok öncesinde dili, etnografyası, kültürü velhasıl her şeyiyle öğrenilmiştir. “*O, gerçekten de belli bir maksatla gitmekte olan sırlı bir komşuya*

benziyordu” (“Azat Kuşlar” 68. sayfa). Dahası hikâye kahramanını kendine meftun eden kadın gerçekten bu sokakta, bu evde yaşıyormuş hatta ev sahibi gibi davranıyordu.

“Eğer bu rüyaysa, sen hiçbir zaman bu kadar uzun bir rüya görmemiştin. Her nasılsa yüreğin tehlikeye dayanamayıp uyanırdın. Fakat sen uyanamıyordun. Ne zaman uyanacağı da belli değildi. Belki sen uyanıncaya kadar yine bir asır geçer, belki sen bu sürede yığılıp kalırdın. Belki, seni uyandırmaya benim bu zayıf, cılız sözlerimin gücü yetmez. Belki bu sözler seni uyandırmak yerine, daha çok gaflete sürükler? Rüya mıydı bu? Eğer rüyaysa, ne zaman uyanacaksın?! Bunu ben de bilmiyordum, sen de bilmiyordun. Ne zaman uyanacaksın sen?! Bu rüya saltanatı gözünün önünden ne zaman yok olacak? Bu saltanat seni hepten kendine tabi kılmakta, esir etmekteydi. Sen sedirde aciz bir vaziyette oturmaktaydın (“Azat Kuşlar” 76. sayfa).

Yirminci asır ve yirmi birinci asrın başlarında zaman zaman insanların kendi varlıklarından bile şüphe duydukları dönemlere gönderme yapan anlatıcı; *“Belki sen uyanıncaya kadar yine bir asır geçer”* eleştirisine hem kendine hem de kahramanımız şahsında çevresindekilere yönlendirmektedir. Çünkü uyanılmadığı takdirde yaşadıkları mekânlar ellerinden alınacak, kimlikleri ve kişilikleri hiçlenmeye devam edecektir.

Ev: İnsanın ruhsal, bedensel, düşünsel varlığını bütün hallerini, bütün çelişki ve çatışmalarını, umut ve korkularını, iyilik ve kötülüklerini bilen ve hafızasına kaydeden mikro evreni, özel ve genel sınırlarını çizdiği bir bakıma zihnini ve ruhunu yapılandırdığı (Narlı 2007: 57) mekânı çözümlenmeye çalışılan hikâyede ismini bilmediğimiz kişinin elinden alınıyor.

Hikâye kişisi önce; “*Bu ev bana babamdan, ona da babasından kalmış.*” Şaşkınlığını yaşıyor. Çünkü dünyada mekânsız ve ahrette imansız olmak, insanoğlunun fizik ve metafizik âlemde anlamsız ve işlevsiz kalmasıdır. Bunu diyen kültür; evin varlığı, canlılığı, çoğalma ve gelişmeyi, hafıza ve hayali içine aldığı, bir mikro-kozmos olduğunu bilir. “Evsiz barsız” olmak, evrenin içinde bir yer edinmemek, kendini var kılamamak ve üretememektir. Böyle bir insan için dünya, anlamsız ve korku vericidir. “Evde olmak”, akli ve ruhu yanında olmak, bilinci faal olmak demektir. “Ev açmak”, sosyal hayata açılmak, yeni ve benzersiz bir yapı oluşturmak demektir. Ev, insanın düşüncelerini, anılarını ve düşlerini birleştiren en büyük güçlerden biridir. İnsan yaşamında kazanılmış şeylerin korunmasını sağlayan; bunları sürekli kılan ev olmasa, insan dağılıp gider (Narlı, 2007: 56).

“Evindeki huzur ve sakinlikten tan vakti dinlenmiş olarak uyanırdın. Eşsiz denizde gitmekte olan gemi gibi, sen bu asudelik koynunda gün boyu aheste gezerdin, tıpkı güzel bir şarkının nakaratı gibi, senin evindeki asudelik musikisi bazen de ihtiyatkârlıkla bozup, bahtlı olduğunu belirtmek için düşünmeden konuşurdun. Sana göre hiç kimse seni buradan kovamazdı ve bunları hepsi nasıl olduğunu anlamadığın, bir yanlışlığın sonucuydu.” (Azat Kuşlar 71. sayfa).

Anlatıcıya göre ev sığınaktır. Ev huzur mekânıdır. Hem şenliktir, hem de yalnızlık. Paylaşmanın doruk noktasıdır ev, bazen de yapayalnız kalışın tek tanığı. Yazar, “ev”i bir metafor olarak kullanıyor. Belirgin bir mekân tasviri göze çarpmıyor, çünkü idealize edilmiş bir mekânda idealize kahramanlar konuşturuluyor. Mutfak, yatak odası, salon, sofa gibi “yer”ler veriliyor ama mekânın ayırıcı özelliklerine girilmiyor. Ama insan için ne anlama geldiğini yukarıda alıntılanan paragrafla ortaya koymaya çalışıyor. Böylece okuyucunun, varoluşunu mekânla bağlantılı olarak sorgulaması bekleniyor. Nereden geldim, neredeyim, nereye gideceğim gibi sorular insanlığın ortak ve tam anlamıyla

tatmin edici bir cevap bulamadığı sorulardır. Azat Kuşlar hikâyesinde bu sorulara başka anlamlar da yüklenmiş. Bir gün sonra nerede olduğunu bilemeyeceği gibi nereye gideceğini de bilememe ayrıca sonunun ne olacağını bilememe de eklenmiştir.

Mekânla ilgili metinde açıkça verilen K. Meydan'ı; kişi isimleri, sokağın adı, evin numarası bilinçli olarak verilmemiş. Anlatıcı böylece neredeyim sorusunu, ben kimim sorusuyla birlikte düşünmemizi istiyor. Mekân, insanın kimliğinin belirlenmesi bağlamında temel bir boyuttur. Bu problemin çözümünde resmi kayıtlar bir anlamda yeterli olmalı. Oysa anlatıcı, evrakların da, insanların da istenildiğinde yok edilebileceğini, değiştirilebileceğini göstermek için önce hikâye kişisi üzerinde şu cümlelerle verir; *“Eskimiş sayfaları sararmış tapuyu bulup sevinçle bağırdın: - İşte, işte burada evin bana ait olduğunu gösteren mühür var”* (Azat Kuşlar 74. sayfa). Baktıkları tapu belgesinde adamın adı yazmamaktadır. Ardından kadının adı olan tapu belgesi ortaya çıkar. Adam son bir ümitle nüfus cüzdanını çıkarır; *“Kurtuluş ümidiyle etrafa göz gezdirdin. Birden bir şeyler hatırlayıp, ceplerini karıştırmaya başladın ve kırmızı ciltli pasaportunu bulup, ayağa kalkıp, kadının yanına gidip sayfaları çevirmeye başladın”* (Azat Kuşlar 74. sayfa). Adresinin yazılmadığı pasaportun kızıllığı aslında her şeyi açıklamaktadır. Hatta seni, varlığından bile şüphe duymaya sürükleyen zamanları hatırlatmak istercesine anlatıcı hikâye kişisinin iç konuşmalarına yer verir: *“Sen kendine bile inanamıyordun. Belki ben hiç yaşamamışım mıdır? Bu ev gerçekten de kadına aittir ve ben yarasa gibi bu eve yanlışlıkla girmişimdir, düşüncesi beyninin içinde dönüp duruyor diye kadına şüphe ve yalvaran gözlerle bakıyordun. - Eğer isterseniz bir müddetliğine kilerde kalabileceğiniz yer ayarlayabilirim! dedi, kadın eve dönüp içeri girdiklerinde. Benzinin sararmasından dolayı sana acımişti. – Soğuktur ama ne çare, kış geçince, kalacak bir yer bulursunuz”* (Azat Kuşlar 76. sayfa).

Kaçış ya da Özgürlüğe Kanat Çırpış: Anlatıcı, hikâyenin sonunda yaşananların bir rüya olup olmadığını sorguluyor. Bir an rüya başka bir an gerçek gibi yorumladığı kimliksiz, kişiliksiz ve esaret durumunun bitmediğini hatta yeni başladığını vurguluyor. Fakat rüyayı görenin kendisi mi yoksa hikâye kişisi mi olduğuna karar verebilmiş değil. Bu kararsızlık yurdundan çekip giden kişi için de geçerlidir: *“O gün K. Meydanı ’nda güvercinlere yem verip, onları arzu dolu ve mest olmuş gibi yolcu eden, yüzü azap ve ıstırap dolu perişan yiğit sen miydin ben mi? Belki güvercinlere ben buğday serptiğimde ve sonra kimsesiz sokağa, karanlığın koynuna karışıp gittiğimde arkamdan şefkat ve acımayla bakıp kalan sensindir. Güvercinlerin kanatlarından benim arzularımı okumak isteyen de ve güvercinlerin küçücük, dost gözlerinde okunan da belki sensindir (Azat Kuşlar 80. sayfa).*

Giden ve kalanın kim olduğundan daha önemlisi böyle bir durumla karşılaşan insanın neler hissettiğini tahlile yönelik anlatıcının değerlendirmeleridir: *“Ben senin yanına gelip duruncaya kadar, senin bu güvercinlere bakıp neler düşündüğünü bilmek istedim. Sen bu vatansız kuşlara bakıp neler düşündün? Belki sen onların kanatlarına bakıp, azat kuşlar hakkında düşünmüşsündür? Belki, onlara bakıp vatan hakkında düşünmüşsündür? Belki duygularını güvercinlere dönüştürüp, uzak uzaklara uçurup göndermek istemişsindir? Belki, sen hiç bir şey düşünmemişsindir? Sen öylesine akşamı etmek için, evsiz olduğunu unutmak ve viranede veya istasyonun bir köşesine giderek kıvrılmak için ve vakit geçsin diye kuşlara böyle bakmaktasındır? Ya da bu kuşlara bakıp, yalnız kendinin evsiz olmadığını, dünyada milyonlarca evsiz ve vatansız insanın varlığı hakkında düşünüp, kendini avutmaktasındır? Belki sen kalbini işte bu kuşlara açmışsındır? Ben senin o gün K. Meydanı ’nda neler hakkında düşündüğünü hala bilmiyorum. Akşam olunca, yerinden kalktın da,*

sokağa bakarak, karanlıklara karışıp gittin. Ben senin arkandan bakarken, senin gerçekten de şimdi kuşa benzediğini düşündüm. Sen karların uçuştığı kimsesiz sokağa bakıp kanatlanıp gittin. Ben sana o gün neler düşündüğünü sormamıştım. Sonra da sormadım. Seninle bir daha karşılaşmadık. Senin kuşlara bakıp neler düşündüğünü hiçbir zaman anlayamadım, bu bende ukde kaldı. Sorayım desem, o gün senin güvercinlerin de bir yerlere uçup gitmişti” (Azat Kuşlar 79. sayfa).

Azat Kuşlar hikâyesini yirminci asır gerçeğinden yirmi birinci asra taşıyan en belirleyici değerlendirme ise aşağıdaki satırlardan yola çıkılarak yapılabilir: “Bundan sonra ben senin hakkında çeşitli dedikodular duymaya başladım. Ben onların sözüne inanmadım. Fakat senin bizim yaşadığımız şehri ömür boyu terk ettiğini biliyordum ve her gece yatağa yattığımda bir mucize bekledim. Güya mucize tıpkı şu dakikada ortaya çıkacakmış gibi yüreğim tatlı bir heyecanla dolardı. Bu dakikada gayriihtiyarî seni ve o soğuk gününü hatırlardım (Azat Kuşlar 79. sayfa).

Sonuç

Hikâye, hayatın benzeri bazen de kendisi olduğuna göre, hayatın içerdiği her şeyi kapsayacaktır. Görünüşte tek bir karakterin anlatıldığı ve bu karakterin ismi cismi hikâye içerisinde açıkça verilmemekle birlikte, belki insan kisvesinde milleti kendi hakkında düşünmekten mahrum eden düzen, ideal, devir ruhunu, maksat ve mahiyetini ortaya koymak amacıyla yazılmıştır. Yazarın hangi ülkede, hangi kentte, hangi toplumsal koşullarda, yaşarsa yaşasın insanın değişmeyen bir hakikate sahip olduğunu düşünmesi sonucu isimsiz bir adamın, isimsiz bir sokakta, isimsiz bir kadını uzaktan uzağa takibiyle başlayan hikâye K. Meydanı’ndaki parkta son bulmakta. Bu parkta anlatıcının adamın gidişiyle ilgili çeşitli yorumları da çözümlenmeye önemli ölçüde ışık tutuyor.

Kendi başına bir olgu oluşu ve aynı zamanda insan ile ilişkisi bakımından mekâna gösterilen ilgi, onun ne kadar önemli bir kavram olduğuna işarettir. Aynı zamanda kimlik kavramı ile de yakın ilişkisi bulunan mekân, insan ve toplumu ele veren bir imge özelliğine sahiptir. İnsan mekân ile birlikte kendi varlığını duyurmaktadır. Bu anlamda mekân aynı zamanda bir kimlik unsuru olarak öne çıkmaktadır. 1990'lara kadar özel mülkiyet hakkına sahip olmayan insanların mekânın getirdiği bellek, aidiyet, toplumsal ilişkiler, statü gibi insan kimliğini oluşturacak ana faktörler konusundaki eksikliği uzunca bir dönem hissetmesi olağandır.

Eski Sovyet bloğunda edebiyatçıların rejimin siyasi ve sosyal baskısına karşı kalkan olarak kullandıkları sembolik ifadeler ve fikirleri müphem bir şekilde söylemek usulü sanat eserlerinin ortak yanı haline gelmiştir. Açık ifadelerin yerine, kapalı ifadeler ağırlık kazanmıştır. Bu nedenle "Azat Kuşlar" hikâyesini çözümlemede Özbek milli edebiyatının Yirmili yıllarda özgürlüğün sembolü olarak kullandıkları "kuş" simgesi yanında "ev", "azatlık", "kızıl", "yiğit" kelimeler üzerinde durduk.

"Ev" kimin? Okurken biz de hikâye kişisiyle, sonra anlatıcıyla birlikte bu sorunun cevabını arıyoruz. Bu konuda metnin doğrudan doğruya ilettiği varsayımları izliyoruz. Evin anahtarını bulamayan kadının mı, anahtarı cebinden çıkaran adamın mı? Duvara asılı fotoğraftakiler kadının mı adamın mı anne babası? Bu bir rüya mı gerçek mi? Bu rüyayı gören hikâye kişisi mi, anlatıcı mı? K. Meydanı'nda güvercinlere yem verdikten sonra uzaklaşan hikâye kişisi mi anlatıcı mı? Hikâye kişisinin düştüğü zihinsel bir yansıma mı? Okumamız boyunca metnin sözcükleriyle bilincimizde uyandırılan bu soruların cevabı hep açık kalıyor. Hikâye kişisi için de öyle. Bir ara anlatıcının kendi kendinden şüpheye düşmesi durumu daha da karmaşılaştırıyor:

“Fakat bu rüyayı sen mi gördün ben mi, henüz bilmiyorum”.

Hikâyedeki kişi vazgeçiyor “ev”in kendine ait olduğu gerçeğinden, hatta öz varlığına bile inanamıyor: *“Belki ben hiç yaşamamışımdır? Bu ev gerçekten de kadına aittir ve ben yarasa gibi bu eve yanlışlıkla girmişimdir, düşüncesi beyninin içinde dönüp duruyordu”* .

Metinde dile getirilen bir dizi varsayımdan bir çıkarsama yapma işi okura kalıyor. Her yeni varsayım bir yanılısamaya dönüşürken; hep “ev” kimin, bu “kişi” kim sorusu akla geliyor. Varsayımların çok yönlülüğü hikâyeyi ilgiyle okutuyor. Bunca varsayımın aracılığıyla iletilen yazarın amacını, ön yönelimini kestirmeye, parçalardan bütünü kurmaya başladığımızda alışkanlıklarımızın tersine, uzaklara giden yazar mı kişi mi sorusunun hiç de önemli olmadığını kavriyoruz. Bu gözlemimiz son cümlelerde de dayanak buluyor. Bu aşamada, metnin nesnel varlığı ötesinde bütün anlamı kuşatmaya çabaladığımız an metin; *“dünyada milyonlarca evsiz ve vatansız insanın varlığı”, sen bu vatansız kuşlara bakıp neler düşündün*” ibareleriyle bizi gerçeğe götürüyor. Ev kızıl ceketli sarışın kadının, zaten adamın kızıl pasaportunda yaşadığı mekân gösterilmemiş. Evinden çok uzaklara gitmek zorunda kalan da yazar. “Neden” gitmek zorunda kaldığı sorusunun cevabını aramamızla da son aşamasına geliyor hikâyeyi çözümlene çabamız.

1956’da başlayan nispi serbestliğin 70’li yılların başında sona ermesi 80’li yıllarda değişim rüzgârlarının getirdiği özgür havanın 90’lı yıllarda realize edilmeyen hürriyetlerini edebiyat ve sanatta kompanse etmeye çalıştığı bilgisi bize hikâyenin yazıldığı devir ve yazarla ilişkisi temanın evrensel ve dönemsel anlamı bizi sonuca götürüyor. *“O gün K. Meydanında güvercinlere yem verip, onları arzu dolu ve mest olmuş gibi yolcu edip, yüzü azap ve ıstırap dolu perişan yiğit sen miydin ben mi?”* cümlesindeki yiğitle de kimin kastedildiği açığa çıkıyor.

KAYNAKLAR

- Çetiřli, İ. (2001). *Batı Edebiyatında Edebî Akımlar*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Elçi, H. İ. (2003). *Roman ve Mekân Türk Romanında Ev*, İstanbul: Arma Yayınları.
- İşankul, N. (2006). *Mamakořuk*, Tařkent: Yengi Asır Evladı Neřriyat.
- Moran, B. (1998). *Edebiyat Kuramları ve Eleřtiri*, İstanbul: Cem Yayınevi.
- Narlı, M. (2007). *şiir ve Mekân*, Ankara: Hece Yayınları.

İletişim Bilgileri:

Doç. Dr. Fatma AÇIK
Gazi Üniversitesi
Gazi Eğitim Fakültesi
Türkçe Eğitimi Bölümü

e-posta: fatmaacik1@yahoo.com
fatmaacik1@gazi.edu.tr

İş tel: 0. 312. 2028343
Cep tel: 05335722534